

maradott térségek fejlesztésében. Érdemes lenne magyarul is megjelentetni a helyi gazdaság szereplőinek okulására. (Baranyi Béla – Fodor István eds.: *The Role of Environmental*

Industry in the Regional Reindustrialisation in Hungary. Debrecen–Pécs: MTA Regionális Kutatások Központja, 2009, 232 p.)

Enyedi György

A nyelvi kommunikáció mentális alapjai

Szécsi Gábor újonnan megjelent könyvének bevezetésében a következőt olvashatjuk: „Gondolkodásunk, világképünk, kommunikációra való hajlamunk, kommunikációs készségünk függvénye, és, *vice versa*, a rendelkezésünkre álló információ közössé tételére, másokkal való megosztására irányuló fogékonyágunk az elménk szerkezetét alapvetően meghatározó fogalmi kapcsolatokra vezethető vissza.” Szécsi tehát arra vállalkozik, hogy feltárja a nyelvi kommunikáció és a nyelvi kommunikációban részt vevők mentális világa között fennálló viszonyt, mégpedig a nyelvi jelentés egy olyan elméletét preferálva, amely a mentálisnak kitüntetett szerepet szán a jelentés magyarázatában, illetve bemutatva azt, hogy a jelentést meghatározó mentális tevékenységek és az éppen aktuálisan uralkodó kommunikációs technológiák miképp hatnak egymásra. A könyv gondolatmenetét e két nagyobb gondolati egységhez kapcsolódóan mutatom be.

Szécsi először a nyelvi jelentés kérdését kívánja tisztázni. Az általa vizsgált elméletek közül azokkal rokonszenvez, amelyek a nyelvi jelentés magyarázatában a nyelvre nem úgy gondolnak, mint a nyelv használóitól független absztrakt dologra. Vagyis a szerző el van köteleződve amellett, hogy a nyelvi jelentést nem szerencsés azoktól a kommunikációs kontextusoktól függetlenül értelmezni, amelyekben a nyelvi kifejezéseket használjuk. Ez

azonban nem jelenti azt, hogy a jelentés azonos lenne a kommunikáció során használt nyelvi kifejezések kommunikációs funkciójával. Szécsi amellett érvel, hogy a jelentés kérdése összetettebb annál, hogy egyszerűen a kommunikációs szereppel való azonosítás kimerítené, ellenkezőleg: „... a nyelvel kapcsolatos magyarázatok logikai kiindulópontjával mentális eseményekre vonatkozó megállapítások szolgálnak. A mentális világ elemzésének ez a fajta logikai elsőbbsége abban az előfeltevésben gyökerezik, hogy a nyelv reprezentációs és kommunikációs funkcióját a tudat intencionalitásából meríti, azaz a nyelvi jelentést a nyelvhasználat valamennyi kontextusában meghatározzák azok az előzetes attitűdök, amelyek a világról való tudásunkat kísérik” (17.). A szerző meggyőződése, hogy a nyelvi kommunikáció résztvevői a nyelv mint reprezentációs és kommunikációs eszköz segítségével olyan tartalmakat fejtenek ki, amelyek kognitív és logikai értelemben egyaránt a nyelv használatától függetlenül is jelen vannak a tudatban. Szécsi John Locke és Paul Grice nézeteit alapul vevő és részben vitató filozófusok – többek között John Searle, Jerry Fodor és Ray Jackendoff – elméleteire alapozva azt a megközelítést tartja a leginkább elfogadhatónak, amely a jelentést a nyelvi kifejezések által a (nyelvi) kommunikáció során közvetített mentális tartalmak segítségével határozza meg.

Mik ezek a mentális tartalmak? Nehéz válaszolni a kérdésre, mivel a 'mentális tartalom' fogalma túlságosan képlekeny ahhoz, hogy egy mindenki által elfogadott megha-

tározást adjunk. Szécsi a kérdésre adott különböző válaszok közül azokat részesíti előnyben, amelyek internalista módon a mentális tartalmakat a fejben lévő mentális reprezentációkhoz kapcsolják. A mentális reprezentációknak két fontos sajátosságuk van: a mentális reprezentációk a tudat intencionális állapotainak tárgyai, magyarul a tudat ezekre a mentális tárgyakra irányul, amikor hisz valamit, gondolkodik valamiről, vágyik valamire, illetve gondolatilag megragadható, nyelvi leg kifejezhető, de nem nyelvfüggő tartalommal rendelkeznek. Világos, hogy a mentális reprezentációnak alapvető szerep jut egy olyan elméletben, amely a nyelvi jelentést mentalista alapon próbálja definiálni. Ilyen Szécsi elmélete is, hiszen maga is amellett foglal állást, hogy a tudat reprezentációs tevékenysége megelőzi a nyelvhasználat során lezajlódo reprezentációs és kommunikációs tevékenységet. A nyelvi jelentés éppen ezért csak részben analizálható a kommunikációs intenciókra való hivatkozással, lényegesebbek a magyarázatilag alapvetőbb szinten lévő reprezentációs intenciók. Ez a jelentés analízise szempontjából fontos aszimmetria a következő módon tehető világossá: a kommunikáció során a mentális reprezentációk tartalmi kerülnék kifejezésre a nyelv segítségével, de nem minden reprezentáció jár szükségszerűen együtt azzal a szándékkal, hogy a reprezentációs tartalom kommunikálva legyen.

Szécsinek sajátos, leginkább Jackendoff elméletével rokon megoldása van arra vonatkozóan, hogy mit is értsünk a nyelvi jelentés magyarázatában fontos szerephez jutó mentális reprezentáción, illetve annak tartalmán. Szécsi amellett foglal állást, hogy a reprezentáció fogalmi. Ez annyit jelent, hogy az elme egymással sajátos szerkezeti viszonyban álló fogalmi reprezentációk hálózata. „Ezek a

fogalmi relációk alkotják ugyanis a szavak és mondatok jelentésének magvát, azt az ismeretet, amely mint propozicionális tudás aktivizálódik a nyelvi aktusok végrehajtásakor. Vagyis jó okunk lehet azt feltételezni, hogy épp e fogalmi viszonyok intencionális tartalma rejti magában a sikeres kommunikatív aktusok lehetőségét” (44.). De mégis hogyan teszük ezt? Arra a kérdésre tehát, hogy ezek a fogalmi viszonyok mit is reprezentálnak, Szécsi azt válaszolja, hogy a mentális tárgyagnak tekintett fogalmak egymáshoz való viszonya a világban lezajló cselekvési helyzeteket jeleníti meg. És ez alól a nyelvi jellegű cselekvések sem képeznek kivételt: egy kommunikációs aktus éppúgy fogalmilag reprezentálódik a tudatban, mint másfajta cselekvések. Ez különösen érdekes, mivel a szerző által elismert kognitivisták és neurobiológiai modellek, amelyek az ember nyelvi produktivitásának reprezentációs alapjait hangoztatják és kutatják, ezen a ponton összeférnek azzal az elképzeléssel, hogy a kommunikációs cselekvések fogalmi reprezentációja visszahat a nyelvi kommunikáció alakulására.

A könyv ezen a ponton tér át annak elméleti kibontására, hogy a kommunikációs technológiák alakulása miképp hat a gondolkodásunkra, illetve megfordítva az irányt: a tudat fogalmi szerkezete miképp teszi lehetővé, hogy a kommunikációs technológiák megváltozzanak. Szécsi részben a Marshall McLuhant, Walter J. Ongot, Eric A. Havelockot, Jay Goodyt sorai között tudó Torontói Iskola, részben Nyíri Kristóf kutatásai eredményeire alapozva azt mutatja ki, hogy a nyelvhasználatot meghatározó kommunikációs eszközök milyen hatással vannak az elme fogalmi viszonyaira, hogyan módosítják a nyelvi kommunikáció mintázatainak átalakításával magának a nyelvi cselekvéseket

reprezentáló tudatnak a szerkezetét. Kultúrtörténeti vizsgálódásai során leginkább a szóbeliségről az írásbeliségre áttérő nyugati kultúra emberi gondolkodásra gyakorolt hatását vizsgálja, illetve alaposan kitér azokra a változásokra, amelyek éppen korunkban zajlanak le az elektronikus kommunikációs technológiák elterjedésével. Szécsi részletesen elemzi egyrészt azt, hogy a szóbeliségből az írásbeliségre való váltás Platón korában hogyan vezet egy elvontabb fogalmi gondolkodás kialakításához, másrészt azt, hogy ezt megelőzően az elme reprezentációs-fogalmi szerkezetében milyen változásoknak kellett végbemenniük ahhoz, hogy az írásbeliség elterjedjen. Egy ilyen jellegű összefüggés feltáráshoz a nyelvi jelentés Szécsi által kidolgozott mentális elméletére van szükség, amely arra ad választ, hogy a többek között nyelvi cselekvéseket is reprezentáló fogalmi viszonyok a nyelvi kommunikáció mentális alapjaiként miként alakítják a nyelv használatát, és miként alakulnak maguk is a nyelv használatában végbement változások hatására. Idézem a szerzőt: „... ha arra a kérdésre keressük a választ, hogy miként teremthetnek meg egyszerre valamely kommunikációs technológia elsajátításának nyelvi és mentális feltételei, mindenekelőtt annak a nyelvi jelentés szintjén megtestesülő viszonynak a természetét kell tisztáznunk, amely a kommunikáció folyamatában a tudat tárgyra irányultsága és a nyelvhasználat módja között áll fenn (110.)”.

Szécsi elméletének egyik sarokköve az a tétel, hogy a gondolkodás során mozgósított fogalmi reprezentációs elemek lényegüket tekintve nem (feltétlenül) nyelvi jellegűek. Ez

az elköteleződés elengedhetetlen ahhoz a lépéshez, hogy a szerző kielégítő választ adhasson a kommunikációs technológiák és a nyelvet használók mentális világa közti kölcsönhatás kérdésére. Ha elfogadjuk azt a Szécsi által bemutatott koncepciót, miszerint a gondolkodás mint mentális tevékenység alapvetően nem verbális alapokon nyugszik – bár kétségtelenül erős szálak fűzik a verbális cselekvésekhez, hiszen reprezentálja azokat –, akkor a gondolkodás éppannyira lehet képi, mint verbális jellegű. Más szóval: a kommunikáció során használt eszközök közül az emberi gondolkodás szerkezete nem zárja ki azokat, amelyek a képekkel való információközlés lehetőségét vetítik előre a verbális alapú információközlés mellett vagy helyett. Mint arra a szerző felhívja a figyelmet, korunkban, az elektronikus médiumok elterjedésével egyre inkább egy ilyen „képszerű nyelv” kialakulásának vagyunk tanúi.

Szécsi Gábor könyvét minden olyan olvasó számára ajánlom, akit érdekel, hogy a kommunikáció és gondolkodás egymáshoz való viszonyának kérdése milyen módon közelíthető meg nem csupán a nyelv- és elemefilozófiai elemzések felől, de a kognitív pszichológia, neurotudományok és a kultúratörténet szemszögéből is, amelyek tudományos eredményeit a szerző egy sajátos koncepciót kidolgozva használja fel. (*Szécsi Gábor: Kommunikáció és gondolkodás: Tanulmány a nyelvi kommunikáció és a mentális világ kapcsolatáról. Budapest: Áron kiadó, 2009, második kiadás.*)

Kocsis László

PTE BTK Filozófia Tanszék

CONTENTS

Renewable Energy Sources and Their Environmental Impacts

Guest Editors: József Ádám, László Szabados

József Ádám: Introduction	906
Tamás Németh: Report on the Activities of the Environmental Science Committee of the Presidium of the Hungarian Academy of Sciences	910
László Dinya: Biomass-based Energy Production and Sustainable Energy Management	912
Elemér Bobok – Anikó Tóth: Status Report and Perspectives of the Geothermal Energy	926
István Farkas: Domestic Possibilities of Solar Energy Use	937
Sándor Szalai – Iván Gács – Károly Tar – Péter Tóth: Status of Wind Energy in Hungary	947
István Szeredi – László Alföldi – Gyula Csom – Csaba Mészáros: Role, Status and Impacts of Hydropower Developments	959
László Szarka: Characterization of the Intensity of Human Activity on Nature Related to Energy Production and Use	979

Study

Nikosz Fokasz: Simon Sina 1810–1876 Two Hundred Years Birth Anniversary of the Greek Patron of Hungarian Science and Culture.....	990
János Kornai: Are Natural Languages Recursive?	994

Academy Affairs

Subjective History of Science by Award-winning Scientists	
Edit Madas	1007
Béla Tomka	1009
New Members of the MTA	
Katalin Kamarás	1012
Péter Komjáth	1014
János Podani	1015
Zsuzsa Schaff	1017
Attila Zsoldos	1019

<i>Outlook (Júlia Gimes)</i>	1022
------------------------------------	------

<i>Book Review (Júlia Sipos)</i>	1026
--	------